

Den obeaktade dumheten

Oförnuftet sitter i högssätet sedan sekler, konstaterar dagens kränikor. Hur utbildar man bort det?

För att vi skall kunna kräva oss ut ur den postindustriella krisen fördras enligt de härskande eliterna trenne ting – utbildning, utbildning och åter utbildning. Skolan befinner sig som vanligt i akut kris; de senaste 50 åren har förvirrade lärare och elever staplat fram under ett ständigt bombardemang av nya läroplaner, betygssystem och fnoekpedagogiska dikta. Läroplaner är visionära diktverk med ständigt grandiosare målsättningar. Resultatet är blygsamt.

Kronika

Grundskolans faddrar var empiristen, *tabula rasa*-Locke som ansåg att människan föddes som ett oskrivet ark, rättföreskaren och behavioristhövdingen Watson, som hävdade att barn kunde formas (betingas) till vad som helst, samt den gråtillde Rousseau med sina goda barn och dygdiga vildar.

Eftersom redan dessa tänkare hade fått det mesta om bakfoten, är det föga förvånande att systemet inte fungerar friktionsfritt. När verklighetens fula tryne bryter igenom de rosafärgade, ideologiska dimbankarna brukar de ansvariga ägna sig åt frenetiska namnbyten. Skolbyråkrater är fanatiska anhängare av den kinesiska idén att obehagligheter försvinner om man döper om dem, *the rectification of names*. Vitsordet underkänd är diskriminerande och förnedrande. Bort det och gör de drabbade eleverna betygslösa i stället – resultat: 20-30 procent av gymnasieeleverna saknar betyg i ett eller flera av de kärnämnen som skulle bereda alla plats på universitet och högskolor.

Pedagogiska besvärjelser

Den politiska överideologin vägrar att acceptera förekomsten av biologiska hinder och intelligensvariationer. Sammanblandningen av okunnighet och obegåvning har lett till den patetiska föreställningen att båda tillstånden kan övervinnas med pedagogiska besvärjelser. Nyligen har experter påpekat att 120 000 elever lider av neuropsykiatriska handikapp, som fördrar specialundervisning. Detta är dystert för de psykologer som hintills avfärdat dessa tragiska barn som "friska fläktar och glittrande kvicksilver" och berövat dem adekvat undervisning.

När sedan neuropsykiatern Håkan Eriksson trädde fram på självaste DN Debatt och hävdade att en fjärdedel av befolkningen är för korkad för att kunna tillgodogöra sig teoretiska studier, hamnade skiten verkligen i fläkten. Det förhållande att

intelligensen är normalfördelad har i snart 100 år kunnat inhämtas i varje elementär psykologibok, vilket inte hindrade att Erikssons "återupptäckt" hälsades av en kör av indignerade fyrop. Basfakta är naturligtvis *bad news* för IT-samhällets retoriker, som föredrar färgglada *virtual reality*-kortor framför den stengiga och snåriga gamla, vanliga verkligheten. Politik är att vilja.

När verklighetens fula tryne bryter igenom de rosafärgade, ideologiska dimbankarna brukar de ansvariga ägna sig åt frenetiska namnbyten.

Det är populärt att förakta politiker, i synnerhet om de köper Toblerone och går på lokal – kriminellt vanstyre utthärdas därefter mot dem anmärkningsvärd fördragsamhet. Detta motiverar på intet sätt den populistiska myten om det konstitutionellt allsmäktiga folkets visdom. De 75 procent som optimistiskt anses vara studiekapabla är, som aftonidningarna väl är medvetna om, knappast några underverk av förnuft och omdöme.

I sin sorgligt obeaktade essä *Herd Instinct and Civilized Man*, 1908, funderade den engelske kirurgen och sedermera hovläkaren Wilfred Trotter över samtidens bisarra åsiktspanorama. Genomsnittsmänniskans mentala möblemang bestod av otaliga omdömen rörande sådant som universums uppkomst, livets mening, vad som händer efter döden, principerna för beskattning, bruket av alkohol, vaccination, behandling av influensa, vad som är tillåtet i konsten, godtagbart i litteraturen och lovande inom vetenskapen.

Hans resignerade slutsats var:

Majoriteten av sådana meningar måste av nödvändighet sakna rationellt underlag, eftersom många av dem berör problem som enligt enig expertis är olösta; vad resten anbelangar är det uppbenatt att genomsnittsmänniskans utbildning och erfarenhet inte kvalificerar henne för att ha någon som helst uppfattning om dem. Ett adekvat bruk av den rationella metoden skulle ha sagt henne att den enda attityd hon kan inta visavi majoriteten av frågorna vore att vänta med sitt omdöme. I ljuset av ovan diskuterade omständigheter måste det urskilningslösa anmanandet av icke-rationella trosföreställningar betraktas som normalt.

Situationen har knappast förändrats av 90 års folkbildande korståg mot ignoransens och enfaldens oheliga boningar – hörde just på TV att vi kanske skall folkomrösta om EMU.

SVANTE FOLIN

Är människor rationella?

Den omstridda Gary Beckers kolumner från Business Week har kommit i bokform. Han är ett nöje att läsa men övertygar inte när han talar om normer, menar Fredrik Erixon.

Gary S Becker – Chicagoekonom och nobelpristagare – tillhörde länge den kategori av akademiskt verkssamma ekonomer som sällan lämnade vetenskapens tummelplats för att sprida sina rön och idéer bland allmänheten. Efter en viss tvekan accepterade han ändå vid mitten av 80-talet ett erbjudande från den ansedda tidningen Business Week att varje månad skriva en kolumn. Nu finns kolumnerna samlade i bokform, *The Economics of Life*, med en utförlig inledning och kommentarer. Medförfattare till boken är livskamraten Guity Nashat Becker.

Saklitteratur

Gary & Guity Nashat Becker
The Economics of Life
McGraw-Hill, 1997

Föga förvånande hämtar Becker inspiration till sina kolumner från nationalekonomin. Det gäller särskilt antagandet att människor agerar rationellt och att de påverkas av ekonomiska incitament. Vanligtvis har dessa verktyg använts för att fånga skeenden på varumarknader, men Becker bryter gränser och

kliver in i världar som länge varit inmutade av andra vetenskaper. Beckers analyser av skilsmässor, drogberoende och orsaker till brott är exempel på det. Läsarna får ta del av denna stundtals provokativa breddning av nationalekonomins metod.

Frågan är då om nationalekonomin kan förklara kriminalitet och spruckna äktenskap. Kanske kan andra vetenskaper, exempelvis sociologin (ett ämne som Becker också verkar inom), tillhandahålla bättre förklaringar? Nationalekonomins utilitaristiska effektivitetsmått har ett betydande värde, men är knappast tillräckligt för en politisk teori om det rätta.

Kan inte förklara allt

Att den rationalistiska, nationalekonomiska metoden attraherar Becker står utom alla tvivel. Med någon slags *common sense*-förklaring – människor vill hellre tjäna pengar än mindre – avfärdar han andra metodologiska utgångspunkter. Becker inser dock själv att metoden inte kan förklara allt och tar därför i kolumnerna upp fenomen som normer och dygder. Inte alls med samma självklarhet och tyngd, språkdräkten känns omogen. Men han tillerkänner dem ett värde.

Kolumnerna i Business Week är kanske inte rätt plats att diskutera vetenskapliga metoder, men det blotta faktum att normer ligger till grund för Beckers åsikter väcker diskussionen. Ämnet står ju i kontrast med det ekonomiska synsättet. I annan litteratur har Becker försökt att matematiskt formalisera normernas funktion, men inte

allt på ett övertygande sätt. Faran med detta är att det kan bli en kardinalförklaring, ett sätt att ta hand om det som inte går att förklara. Och det är inte den rätta vägen för nationalekonomin att närma sig normdiskursen. Becker befinner sig i några kolumner farligt nära denna fälla.

Frågan är om nationalekonomin kan förklara kriminalitet och spruckna äktenskap. Kanske kan andra vetenskaper tillhandahålla bättre förklaringar?

Artiklarna är ofta provokativa, men ger också uttryck för en grundmurad syn på samhället som inte stannar vid de ekonomiska analyserna. Becker begär, till skillnad från många andra ekonomer, inte misstaget att på debattens arena gömma sig i den matematiska redskapsboden. Detta breda anslag är mycket stimulerande.

Inga formler för rättvisa

Till skillnad från många kolleger erkänner Becker att i valet av politik kan inte nationalekonomin vara den enda grunden att stå på. Frågor om rättvisa och jämlikhet kan inte fångas med formellernas hjälp. Becker själv hymlar inte om sin ideologiska smak utan redogör redan i inledningen för sin klassiskt liberala grund. Individerna känner sina preferenser bättre än politiker och byråkrater. Adam Smith och David Hume nämns som inspirationskällor. Vad gäller sättet att se på samhället är dessa skotska moralfilosofier dock inte signifikativa för Becker. Skepticismen är en utmärkande gränslinje.

Isolationist eller opportunist? Nej, Becker är varken det ena eller det andra. Inte någon kvacksalvare heller. Snarare är dillad ekonom som försöker vidga vyerna.

FREDRIK ERIXON

Ekonomer omfördelar

Ekonomerna legitimerade välfärdsstaten, påpekar Bo Persson.

Jan Guillous och andras tal om att ekonomi och ekonomer är höger bygger på missförstånd, om med höger menas ett agerande i de rikas intresse. Tvärtom är de flesta, kanske nittio procent av världens nationalekonomer, anhängare till en omfördelande välfärds teori. Det är ekonomerna som levererat argumenten som legitimerat uppbyggandet och försvaret av välfärdsstaten som vi känner den.

Den som följer debatten i de stora dagstidningarna känner igen orden nyklassisk eller neoklassisk. Orden syftar på den förhärskande ekonomiska doktrinen. Men för många är innebörden dunkel. Vad skiljer klassisk från nyklassisk teori?

Marginalister

Ett annat ord för nyklassiska ekonomer är marginalister, det vill säga forskare som grundar sin uppfattning och analytiska verksamhet på det psykologiska – eller kanske fysiologiska – antagandet om avtagande marginalnytta. Psykisk och fysiologisk mättnad innebär att upprepningen trötter. Den andra biffen känns segare än den första. Mot det står den folkliga visdom som uttrycks i orden

"aptiten växer medan man äter" och "mycket vill ha mer".

De banbrytande marginalisterna Walras, Pareto, Böhrn-Bawerk, Menger, Jevons och Marshall var verksamma kring förra sekelskiftet. Från dem stammar den allmänna jämviktsteori, välfärds teori och en efterhand alltmer matematiserad nationalekonomi.

Det tog ett drygt halvsekel för den marginalistiska läran att breda ut sig och för politikerna runt världen att fatta dess användbarhet. Omfördelning via skatterna kräver nämligen rationell underbyggnad. Annars uppfattas den som stöld eller röveri. Med tesen om inkomsternas avtagande marginalnytta, kombinerad med Benthams motto "största möjliga lycka åt största möjliga antal", levererade ekonomerna de argument som behövdes för att omfördelningen inte skulle framstå som godtycklig rå maktutövning med statens våldssparat i ryggen. Den motiverades således med att den fattiges glädje över ett tillskott är större än den rikes sorg över ett motsvarande bortfall. Alltså växer den totala nyttan eller lyckan i samhället genom transferringar från de rika till de fattiga.

Problemet med en inkomstutjämnande välfärds politik är att den, för långt driven, gröper ur äganderätten och på så vis hämmar samhällsnyttiga verksamheter. Men det är en annan historia.

BO PERSSON

Premiär på Stora scenen
12 juli 1997

ÄNKEMAN
av Vilhelm Moberg
JARL

Börje Ahlstedt • Solveig Ternström
Gerthi Kulle • Rolf Stågholm • Kikki Bramberg
Carl-Magnus Dellow • Poli Nordström
Jonas Bergström m.fl.

Regi: Staffan Roos
Scenbild och kostym: Charles Koroly
Koreografi: Per Eric Asplund
Musik: Bruno Årton

DRAMATEN
Sommar

Biljetter: 08 667 06 80
#Dramaten Direkt 08 457 00 30.155#
Internetbokning: www.dramaten.se